

НИКОЛА ГРДИНИЋ

О КЊИЗИ ПРЕПИСКЕ СВЕТОЗОРА ПЕТРОВИЋА

Књига *Преписка Светозара Петровића* садржи кореспонденцију са интелектуалцима који су сваки у својој области обележили науку и уметност друге половине 20. века: Чедомила Вељачића, Младена Лесковца, Иве Тартаље, Драгише Живковића, Александра Тишме, Мирослава Пантића, Сретена Марића, Миодрага Павловића, Зденка Лешића, Јована Ћулума, Владете Јеротића, Милорада Павића, Боривоја Маринковића, Предрага Палавестре, Новице Петковића и Васка Попе.

Преписка је по својој природи нужно фрагментарна, јер је условљена са два момента – одвојеношћу и потребом за комуникацијом. Отуда обухвата инсерте живота, или само моменте. Најобимније, континуиране, преписке настале су у вези са неким проблемима, или послом, који изискују комуникацију у дужем временском периоду. Такве су преписке са Чедомилом Вељачићем, кругом интелектуалаца окупљених око Филозофског факултета у Новом Саду и Матице српске (Младен Лесковац, Драгиша Живковић, Александар Тишма, Сретен Марић), Зденком Лешићем. А конкретни поводи су: настојање Светозара Петровића да се по повратку из Индије у Загребу оснује катедра за источњачке студије; прелазак са загребачког универзитета на новосадски; аранжирање доласка колеге у избеглиштву на место лектора-предавача у Сеул. Није увек реч о нечем преломним у животу, већ и о оној врсти писама које пишемо људима са којима смо у блиским односима када променимо место становања или отпутујемо на дуже време у иностранство. Најобимнија преписка те врсте је са Боривојем Маринковићем из америчког и јужнокорејског периода. Или је то пријатељска преписка са људима који живе у другом граду (Иво Тартаља, Зденко Лешић).

У преписци се не откривају тајне, из ње се по правилу не сазнаје нешто скривено што би дало ново осветљење познатих догађаја. У писмима је пуно конвенције и суштински су усредсређена на комуникацију – преношење порука, договарање, размене мишљења, препричавање догађаја онако како се то чини у свакодневном говору. Због тога што су толико чврсто повезана са животом у времену у коме се пишу писма су документ о искуству, емоцијама, етикецији, реакцијама; сведоче о проблемима које су људи имали у времену у коме су их писали. Мање је писама која се свде само на испуњавање ковенција (честитке, обавештења, саучешћа) или су писана по службеној дужности (нпр. договор о одржавању курса на постдипломском студију), од оних које се одликују већом разноврсношћу тема, обимом, и за које можемо рећи да нам се отварају за читање на више од једног начина.

Постоје теме које се понављају кроз преписку са различитим личностима а у којима се као у каквом чворишту може сагледати мноштво: идеологија, политика, лични животни ставови, интелектуалне борбе, однос према историјском времену и облик свести о њему. Да једна питања издвојимо као битна, а не нека друга, утиче временска дистанца са које преписци приступамо. Прво, ми је читамо из времена које је другачије. Друго, наше време је у сукцесији са оним које посматрамо кроз преписку. Ово је моменат на који треба обратити пажњу, јер читаоцу пружа увид у време које му непосредно претходи, а то му онда потенцијално може помоћи да боље разуме самог себе и сопствену ситуацију. То је метафорично речено преписка наших „очева”, са којима смо повезани почецима нашег интелектуалног формирања.

Општа одлика времена која се може ишчитати из преписке јесте криза која се не осећа као дубока, јер постоји оптимизам да се може решити. Изнад интелектуалних активности лебде идеали чијем остваривању се тежи. Питања као наставни програми, уредничка политика, покретање часописа, оснивање нових катедри, истраживачких центара, главни су предмет размишљања и расправе. Како унапредити интелектуални рад, и како створити катедру која ће бити заокружена и комплетирана респективним предавачима. То се у преписци види на примеру два негативно написана реферата за предмет Теорија књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду, један за реизбор, други за избор у звање. У томе времену Теорија књижевности је предмет у успону (на пример, пре 1950. као појам није ни постојала у енглеском језику) који је доносио значајне промене у укупном приступу књижевном студију. Могло би се то доба назвати добом теорије, или добом метода. У нашим условима расправа о методу била је

идеолошки обојена као борба између социолошко-марксистичког приступа који је био инхерентан званичној идеологији и нових метода импортованих са Запада, који су се схватили као научни, свакако модерни, а помоћу којих се наука ослобађала догматизма. Једно од места преламања два супротстављена схватања били су југословенски славистички конгреси, а полемика између њих била је предмет интересовања државе. Са пажњом, али и са зебњом, пратило се шта ће се о споровима на славистичким конгресима објавити у штампи, *Полицици*, *Дневнику*, *Комунисту*, или *Борби*. Универзитет је у хуманистичким наукама тога времена место борбе за другачије мишљење, у сталном латентном сукобу са званичном идеологијом која се према универзитету односила променљиво. Постојала је слобода другачијег мишљења, али до одређених граница које нису биле чврсто одређене.

Увођење тада модерних метода у проучавање књижевности, али и шире у хуманистичким наукама, било је праћено размишљањима о изграђивању сопствене мисли. У једном писму кореспондент предлаже „да израдите једну *позитивну* методологију књижевне науке, а да вам ми сви остали помогнемо ... дискусијама на неким заједничким састанцима или у посебним написима како да се формулишу неки основни ставови”, док Зденко Лешић још у деведесетим годинама размишља о својој *Енциклопедијској теорији књижевности*, као суми свога рада и знања. Ако се овакви ставови јављају и спорадично, треба их истаћи због њиховог значаја. Наиме, када прихватамо неку теорију, или метод прво питање требало би да гласи: због чега је он уведен, какав се проблем његовим увођењем жели решити. А друго питање које одмах следи за њим треба да гласи: а да ли ми можемо да смислимо нешто боље или паметније. Ово друго питање обично се не поставља, или се сматра непотребним, а управо оно води, како у томе тако и у нашем времену, изграђивању нечег аутентичног.

Поред основног политичко-научног спора тога времена који се рефлектује у преписци највећа пажња усредсређена је на оснивачке подухвате. Ова хтења могу се илустровати сажетим набрајањем. У Магици српској основан је центар за проучавање романтизма, формиран је одбор, и покренут часопис *Беседа*. Прикупљани су прилози за први број, тражени су и у преписци, али тај часопис посвећен романтизму никада није изашао, а центар се угасио у својој иницијалној фази. Постоји, затим, брига да се у редакцији *Летописа* нађу и за сарадњу привуку они људи који могу највише да помогну својим знањем. Не само да се Светозар Петровић позива у редакцију *Летописа*, или за уредника неостварене *Беседе*, већ чланови редакције намеравају да направе „једно

кружно путовање (Загреб, Задар, Сплит, Сарајево) у циљу личног контакта са сарадницима (садашњим и потенцијалним) *Лейойиса* и анимирамо људе за сарадњу. Отрцао нам се наш стари *Лейойис*; хоћемо да му дамо мало свеже крви.”

На Филозофском факултету Светозар Петровић оснива постдипломски студиј по моделу постдипломских студија на америчким универзитетима са изборним курсевима који се деле на опште и посебне, а студент бира из обе групе бројем дефинисане комбинације током три семестра; четврти је резервисан за менторски рад на изради тезе. О томе је писао у писму-позиву: „Наши су постдипломски замишљени као низ курсева који неопходно не чине целину у смислу потпуности грађе коју покривају, него желе више бити репрезентативни курсеви разних типова – монографски курс о писцу, један период, неки жанр, проблем и сл. (ево нпр. пар наслова из прошлих година: Мит, Бора Станковић, Феноменолошки приступ књижевном делу, Немачко-српске књижевне везе у 18. и 19. веку, Новија српска поезија: Тумачење текстова, Критика текста, Модерна критика романа, Теорија стиха, Српски роман 19. века, Модерни српски и хрватски роман, Лингвостилистика, Античка и новија наративна књижевност, Психоанализа и стварање, Војислав Илић, и сл.). Студенти од понуђених курсева у сваком семестру бирају три, зависно од своје оријентације, теме магистарског рада итд., тако да је број студената у поједином курсу ограничен, од њих се очекује интензивно учешће у настави, па је врста наставе семинарско-дискусиона. Већина наших гостију (да нисам скроман рекао бих – сви наши гости) налазе такав тип рада врло пријатним и стимулативним. Курс у нашем систему значи 24 часа наставе...” Једна трећина предавача била је са других универзитета; постоји могућност интердисциплинарно заснованог постдипломског студијског програма без отварања посебног смера путем индивидуалног програма који се верификује на наставно-научном већу. Програм није био фиксиран, већ је сваке године списак курсева другачији – фиксиран је омер општих и посебних курсева и њихов број који се мора одслушати. Ово је својевремено било тешко објаснити – какав је то постдипломски студиј који неће имати фиксирани предмете који ће се из године у годину понављати већ увек другачије изборне курсеве за које се унапред не зна који ће бити. У овом облику постдипломски студиј постојао је готово тридесет година, све до увођења тзв. болоњске реформе.

Поставља се, даље, у преписци и питање односа индивидуалног интересовања предавача и наставног програма, односно могућности усклађивања тих индивидуалних интересовања са

основним циљевима наставе који су на катедри формулисани према томе шта се жели том наставом постићи са студентима. Уводе се нови предмети који прате промене у науци и друштву. Када се у Загребу институционализује проучавање источњачких култура поставља се питање концепције, али у истој мери и питање организације, и довођења квалитетних људи. Организовати значи обезбедити средства. У томе времену чини се да је полет, жеља или снажно изражена воља да се нешто уради и створи, већи од материјалних могућности. Деловале су ограничавајуће. Тако је проблем који се провлачи кроз неколико писама, на пример, где објавити приказ Вељачићеве хрестоматије о источњачким културама, јер су часописи попуњени, а излазе нередовно због недостатка средстава, док се за неке не зна поуздано да ли ће даље излазити.

Време које нам се открива у преписци изгледа из данашње перспективе готово као херојско – чинио се озбиљан интелектуални напор у трењу са званичном идеологијом да се институционално и садржајно интелектуални рад уздигне до што вишег нивоа. Постојала је свест да се живи у једном прелазном времену између догматског и слободног, хуманог друштва, ка коме се хрлило са пуно оптимизма. У нашем времену Хумболтовски универзитет са хуманистичким концептом образовања трансформисан је према тржишним принципима, тако да се стручњаци производе као и свака друга роба: производња треба да траје што краће, да не кошта пуно, и да роба што пре иде на тржиште. Функционално образовање какво се сада даје ослобађа се непотребних вишкова у сазнавању који су били у функцији остваривања идеала који „лебде” изнад образовног процеса. Да бисмо прешли улицу није потребно да у својој свести имамо класични европски роман, или да знамо инфинитезимални рачун. У нашем времену универзитет је инкорпориран у политику и владајућу идеологију на начин на који раније није био познат. На најопштијем нивоу разлика између нашег времена и времена преписке може се објаснити као разлика између хуманистичког концепта и прагматизма ослоњеног на тржишну идеологију. Ако постоји отпор, он се своди на покушаје очувања што више садржаја хуманистичког образовања у радикално измењеним условима. Разлика се, затим показује у присуству/одсуству свести о историјском времену и опредељењу правца деловања с обзиром на сопствено разумевање позиције у којој се интелектуални рад налази.

У преписци се јавља и саморефлексија о преписци. Тако се један од кореспондената чуди над природом дијалога у писмима: „Писмена кореспонденција увек ме збуњује својом привидно-

шћу: разговарамо са неким ко није ту и ко још не зна да са њим разговарамо, а док он буде разговарао са нама, примајући и читајући наше писмо и одговарајући на њ, ми нећемо знати да са нама разговара, бог зна шта ћемо управо чинити, или не чинити, бити или не бити.” Један други кореспондент констатује да писма губе функцију размене идеја: „Често, разним поводима, загризе ме нека идеја о којој бих радо, па ма и преко писма, са неким разговарао, да је продубим, да је опробам. Идеје су, када настају само клице, оне ваља да се пробију до сунца, до речи, да расту, да се гранају, а за све је то потребан неко ко их прихвата – или одбацује, свеједно, али увек помажу да у вама сазру. Можда ми по некад дође жеља да Вам о некој од њих причам, некој од оних за које Ви имате и слуха и смисла. Наравно, на жељи остане, јер знам да то данас чак није ни пристојно: узнемиравати људе који имају и друга посла ... А и прошла су времена, када је епитоларна заоставштина једног човека представљала његово најпотпуније дело.”

Највећи број писама у овој књизи куцан је писаћом машином, мањи део писан је руком. Последњи део преписке у књизи био је у електронској форми. Медијска револуција деведесетих година, када су мобилни телефони и интернет постали свима доступни, толико је изменила форму комуникације сводећи је на њену основну функцију да у будућности највероватније нећемо имати разлога да објављујемо књиге преписке.*

* Реч изговорена на промоцији књиге *Пресјиска Свјетозара Пејровића*, 27. марта 2014. године, у просторијама Филозофског факултета у Новом Саду.